

Nyelv, lelkiség és regionalitás a középkor- és kora újkorban. Előadások a VII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson, Kolozsvár, 2011. augusztus 22–27.

Szerk.: Gábor Csilla, Korondi Ágnes, Luffy Katalin, Tóth Zsombor, Balogh F. András

**Kolozsvár, Egyetemi Műhely Kiadó – Bolyai Társaság, 2013.
(A VII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus kiadványai)
599 old.**

A Nemzetközi Magyarstudományi Társaság 2011 augusztusában Kolozsvárott tartotta hetedik kongresszusát *Nyelv és kultúra a változó régióban* címmel. A hatnapos, interdiszciplináris szakmai program irodalomtudományi szekcióin elhangzott előadások négy kötetben jelentek meg 2013–2014 folyamán. A középkorral és kora újkorral foglalkozó, kereken 40 tanulmányt igen terjedelmes kötet foglalja egységbe.

A címben szereplő három fogalom és ezek különböző lehetséges összefüggései, kombinációi igen tág tematikai és módszertani horizontot jelölnek ki: nemcsak a szűk értelemben vett irodalomtörténet tereumait fogják át, hanem átjárást biztosítanak a vallás- és egyháztörténet, a politikai eszmetörténet, a társadalomtörténet, sőt a történeti botanika területeire is. Nem kevésbé szélesek a kötet időbeli keretei: a „szimpóziumok előadói egyaránt a középkortól [sőt, tehetjük hozzá Gábor Csilla tanulmánya kapcsán: a késői antikvitástól] a 19. század elejéig terjedő időszak irodalmi jelenségeit vizsgálták” (9. old.); bár a súlypont egyértelműen a 17. századra esik.

A szerkesztők munkáját dicséri, hogy ez a hatalmas anyag, rendkívüli változatossága ellenére sem válik áttekinthetlenné, az olvasó már első látásra is megfelelően el tud igazodni a logikus rendszerbe illesztett tanulmányok között. Az egyes dolgozatok és a nagyobb tematikus egységek egymásutánja egy jól kirajzolódó, egységes gondolatmenetet alkot. A szerkesztők egy-egy szöveg univerzumától az irodalomtörténeti jelenségek társadalmi közegéig, a tisztán vallásos megnyilvánulásoktól a politikai szerveződésekig és az Európát átfogó kulturális kapcsolatrendszerükig vezetik el az olvasót.

Az már csak olvasás közben derül ki, hogy a tudatos szerkesztésnél jóval többről, egyazon gondolatiságról, egyazon mozgatórugókról, a kötet belső koherenciájáról is szó van. Számomra ennek érzetét keltette, hogy egy-egy téma bűvópataként többször is felszínre kerül a kötetben. Több szerző is tárgyalja például a magyar nyelvű kódexirodalom emlékeit (BOROS KATALIN, KORONDI ÁGNES, MADAS EDIT és GÁBOR CSILLA tanulmányai), a térítés és felekezeti váltás különböző változatait és irodalmi megjelenési formáit (IMRE MIHÁLY, SZÁRAZ ORSOLYA és BARICZ ÁGNES), többen érintik Pázmány Péter Kempis-fordítását és a magyar Kempis-recepciót (HARGITTAY EMIL, SZABÓ FERENC S.J., és érintőlegesen IMRE MIHÁLY). Az olvasó ezeknek a szinte ritmikus ismétlődéseknek köszönhetően többféle megközelítésben, többféle összefüggésbe ágyazva is képet kaphat egy-egy kérdéskörrel.

A kötet első, legterjedelmesebb tematikus egysége a lelkiség és vallássság, valamint ezek nyelvi és intézményes kifejeződése közötti összefüggés.

géseket veszi górcső alá, egyre tágítva a perspektívát. A szerzők a forrászövegek mikro-, majd makroszintű szerveződésének kérdései után átfogóbb kulturális mintázatok, a misztika, a liturgia és a szentisztelet egyes jelenségeit, eseteit vizsgálják. A felvázolt kép sosem marad statikus, a tanulmányokat olvasva rálátást nyerünk a kulturális és nyelvi jelenségek sajátos dinamikájára. Egyes társadalmi rétegek közti kölcsönhatásokra alkalmazható például a volgarizzamento fogalma (FALVAY DÁVID), de hasonló folyamatra világítanak rá az Illyés András prédikációiban tetten ért, a popularitást és a hallgatóság gyönyörködtetését szolgáló retorikai eljárások is (SZILÁGYI ANNA RÓZSIKA).

Ezek után érkezünk el a különböző típusú és különböző forrásbázison vizsgálható vallásos megnyilvánulásokat egységbe foglaló egyházi struktúrákhoz, és ezek társadalmi, politikai vonatkozásaihoz. A forrásként használt szövegek itt már nem kizárólag irodalmi emlékként értelmeződnek, hanem súlyos emberi drámák, még tágabban értelmezve társadalmi és politikai játszmák dokumentumaiként, gondoljunk akár a gályarabságot is kiállt Otrókoci Fóris Ferenc áttérése után írt művére (IMRE MIHÁLY), akár a kolozsvári Kakas István feleségének temetésén elhangzott, politikai vádakokat is megfogalmazó gyászbeszédre (KÁLDOS JÁNOS).

A második egység, kapcsolódva az előző blokk gondolatmenetéhez, a regionalitás politikai argumentumait és kulturális tényezőit vizsgálja. A fókusz ugyan mindvégig Erdélyre esik, de a perspektíva fokozatosan közép-európaivá szélesedik. A tanulmányok közt ugyanakkor érdekes léptékváltások is megfigyelhetők: a szerzők többsége nemzeti, illetve regionális keretekben gondolkodik, míg LUFFY KATALIN a nagybányai tanács és az egyház közötti konfliktusok, UTASI CSILLA pedig egy Heltai-mű kolozsvári recepciójának mikroszintű elemzését végezte el. A tanulmányok egyazon komplex folyamat különböző aspektusait mutatják be: a regionalitás mögött egyszerre vehetők észre az eltérő kulturális fejlődés tényezői, valamint kimondottan politikai és jogi érvelések, amelyek mögött persze markáns felekezeti tapasztalatok is meghúzódnak.

A kötet utolsó tematikus egysége a régiók között kialakult, pontosabban: a regionális nézőpontokon túlmutató, tágabb kapcsolatrendszereket és kölcsönhatásokat mutatja be. Ugyan az angliai összeköttetések csak a 18. század közepén váltak igazán rendszeressé (GÖMÖRI GYÖRGY), a földrajzi és politikai értelemben egyaránt közelebbi német államokkal viszont már a 16. század folyamán sokkal intenzívebb és dinamikusabb kapcsolatok alakultak ki. A német nyelvterületen több, pontosabb és naprakészebb információ állt rendelkezésre a magyarságról, mint ahogyan a kutatás korábban feltételezte (BALOGH F. ANDRÁS).

A tanulmánykötet a felvetett témakörök vonatkozásában kiváló körképet ad a kutatások irányairól és jelenlegi állásáról. A szerzők csaknem valamennyi jelentős Kárpát-medencei és több nyugat-európai magyar irodalomtudományi műhelyt képviselnek. Pályájuk kezdetén lévő fiatal kutatók éppúgy megtalálhatóak a szerzők között, mint hatalmas tapasztalatokkal rendelkező professzorok; a tanulmányok szakmai színvonala azonban evvel együtt is kiegyenlített, azaz egyenletesen magas.

A kötet anyaga azonban nemcsak reprezentálja a kutatások aktuális helyzetét, hanem új irányokra is rámutat, ami kiválóan tükröződik az alkalmazott módszerek sokféleségén. PAPP JUDIT például egy számítógépes

eljárás segítségével elemzi Tinódi szövegeit, FAZAKAS GERGELY TAMÁS az olvasás antropológiai vonatkozásait tárgyalja Medgyesi Pál Praxis pietatisa kapcsán, SZÁRAZ ORSOLYA és PESTI BRIGITTA írásai pedig a történeti szociológia és irodalomszociológia felé mutatnak. A vallásos áhítat különböző formáival kapcsolatos cikkek ugyanakkor a történeti antropológiai és pszichológiai értelmezések számára is gazdag adatbázist jelentenek. Hasonlóképpen komoly hozadéka van a kutatás számára, hogy több tanulmány eddig teljesen ismeretlen forrásokra, illetve nem kellőképpen kiaknázott forráscsoportokra hívja fel a figyelmet. PESTI BRIGITTA például az 1601 és 1655 között megjelent magyar nyelvű könyvek paratextusait elemzi, melyeket a magyar irodalomtörténeti kutatás korábban jórészt figyelmen kívül hagyott. (544. old.) BARICZ ÁGNES szintén az irodalomtörténészek által kevésbé használt anyakönyvek, naplók és jezsuita háztörténetek alapján rekonstruálja egy marosvásárhelyi megtéréstörténet társadalmi kontextusát. (344–345. old.)

Végezetül mindenképp meg kell említeni a tördelő és a korrektor gondos munkáját. A szövegekben mindössze néhány elírás és egyéb hiba fordul elő, jobbára a szavak elválasztásánál, ám ezek is joggal írhatók a szövegszerkesztő program számlájára. A kötet használatát, egy-egy adat visszakeresését pontos névmutató könnyíti, az eredmények nemzetközi befogadáshoz pedig angol nyelvű összefoglalók járulnak hozzá. Szintén a kötet szakmai hozadékainak széleskörű terjedését segíti, hogy (a kongresszus többi kiadványához hasonlóan) digitális formában is hozzáférhető a Magyar Elektronikus Könyvtár (www.mek.oszk.hu) honlapján.

Összességében elmondható, hogy a kötet nemcsak a Nemzetközi Magyarisztantudományi Társaság célkitűzéseit és munkájának megszokottan magas színvonalát tükrözi, hanem méltóképpen illeszkedik a Gábor Csilla professzor körül kialakult kolozsvári irodalomtudományi műhely szellemiségéhez és korábban megjelent köteteinek tematikájához is. Nem kétséges, hogy ez a kiválóan szerkesztett, jelentős eredményeket közlő, és az interdiszciplinaritás elveit a legjobb értelemben érvényesítő kötet termékenyítően hat majd a további kutatásokra.

(ism.: Erdős Zoltán)